

Bevezetés a praehistóriába. Proszeminárium. Heti 1 óra.

II. félév. (Mint magántanár.)

Bronzkori kultúrák és kultúrkörök Európában. Heti 2 óra.

Bevezetés a praehistóriába. Heti 1 óra.

1936–37. I. félév. (Mint magántanár.)

A korai vaskor Európában. Heti 2 óra.

Ősrégészeti gyakorlatok. Proszeminárium. Heti 1 óra.

II. félév. (Mint magántanár, megbízott előadó.)

A korai vaskor Európában (folytatás). Heti 2 óra.

Ősrégészeti gyakorlatok. Proszeminárium. Heti 1 óra.

1937–38. I. félév. (Mint magántanár.)

Bevezetés a praehistóriába. Proszeminárium. Heti 1 óra.

II. félév. (Mint magántanár.)

Kréta-mykénei kultúra. Heti 2 óra.

Bevezetés a praehistóriába. Proszeminárium. Heti 1 óra.

1938–39. I. félév. (Mint nyilvános rendkívüli tanár.)

Az őskor kultúrái. Heti 2 óra.

Őskori kultúrák kialakulása Ázsiában. Heti 1 óra.

Az őskori kutatás módszerei. Heti 1 óra.

Ősrégészeti gyakorlatok. Heti 2 óra.

II. félév. (Mint nyilvános rendkívüli tanár.)

A fiatalabb kőkori kultúrák kialakulása Európában. Heti 3 óra.

Magyarország őskori lakossága. Heti 1 óra.

Az őskori kutatás módszerei. Heti 1 óra.

Ősrégészeti gyakorlatok. Heti 2 óra.

1939–40. I. félév. (Mint nyilvános rendkívüli tanár.)

Fiatalabb kőkori kultúrák Európában. Heti 3 óra.

A települési régészet legújabb eredményei Európában. Heti 1 óra.

Őskori lakóházak és telepek. Heti 1 óra.

Szemináriumi gyakorlatok. Heti 2 óra.

II. félév. (Mint nyilvános rendkívüli tanár.)

Fiatalabb kőkori és rézkori kultúrák. Heti 4 óra.

Őskori kereskedelem. Heti 1 óra.

Szemináriumi gyakorlatok. Heti 2 óra.

1940–41. I. félév. (Mint nyilvános rendkívüli tanár.)

Bronzkori kultúrák kialakulása. Heti 3 óra.

Kultúrák és népek Európa őskorában. Heti 2 óra.

Szemináriumi gyakorlatok. Heti 2 óra.

II. félév. (Mint nyilvános rendes tanár.)

Bronzkori kultúrák Európában. Heti 4 óra.

Kultúrák és népek kialakulása Európában. Heti 1 óra.

Szemináriumi gyakorlatok. Heti 2 óra.

1941–42. I. félév. (Mint nyilvános rendes tanár.)

A korai vaskor Európában. Heti 4 óra.

Az őskor művészete. Heti 1 óra.

Szemináriumi gyakorlatok. Heti 2 óra.

II. félév. (Mint nyilvános rendes tanár.)

A fiatalabb vaskor Európában. Heti 4 óra.

Az őskor művészete. Heti 1 óra.

Szemináriumi gyakorlatok. Heti 2 óra.

1942–43. I. félév. (Mint nyilvános rendes tanár.)

Az őskor embere és kultúrája. Heti 4 óra.

Kréta-mykénei művészet. Heti 1 óra.

Szemináriumi gyakorlatok. Heti 2 óra.

1943–44. I. félév. (Mint nyilvános rendes tanár.)

Fiatalabb kőkori kultúrák Európában. Heti 4 óra.

Iparágak kialakulása és fejlődése az őskorban. Heti 1 óra.

Szemináriumi gyakorlatok. Heti 2 óra.

II. félév. (Mint nyilvános rendes tanár.)

Fiatalabb kőkori kultúrák Európában (folytatás). Heti 4 óra.

Iparágak kialakulása és fejlődése az őskorban. Heti 1 óra.

Szemináriumi gyakorlatok. Heti 2 óra.

1944–45. I. félév. (Mint nyilvános rendes tanár.)

Bronzkori kultúrák kialakulása Európában. Heti 4 óra.

Őskori történetkutatás. Heti 1 óra.

Szemináriumi gyakorlatok. Heti 2 óra.

TOMPA FERENC MUNKÁSSÁGA A MAGYARORSZÁGI ÚJKŐKOR ÉS RÉZKOR KUTATÁSÁBAN

Tómpa Ferenc születésének 100. évfordulóján szerencsés helyzetben van a visszaemlékező szakmai méltató, hiszen olyan személyiségről van szó, aki minden tekintetben mérföldkő volt a magyar őskorkutatás történetében. Így tevékenysége nem csupán a gyakorlati régészet intenzív művelésére terjedt ki, de személyéhez köthető a Pázmány Péter Tudományegyetem speciális ősrégészeti oktatásának megindítása is 1938-tól. Tudományos munkásságának egyik fő köre a hazai újkőkor és rézkor periódusait érintette, s e korszakokra vonatkozóan sikerült maradandót alkotnia mind a múzeumi munkában, mind az elméleti oktatásban. Az őskor e korai szakaszaiban való jártasságát Tómpa Ferenc nem szerezhette meg egyetemi tanulmányai alatt, ugyanis abban az időben Kuzsinszky Bálint és Hekler Antal mellett nem volt őskorral foglalkozó professzor. A helyes tudományos irányvonal kialakításában annál kevésbé lehetett követendő előképe, mert az I. világháborút megelőzően a Nemzeti Múzeumban és az egyetemen is Hampel József a régészet egy leszűkített válfaját, a tárgyátörténetet, tipológiát tekintette súlyponti kérdésnek. A század elejétől azonban az európai régészeti

kutatásokban a régészeti emlékek formai elemzésén túl a rétegtani és objektumon belüli összefüggések vizsgálata vált általános igényszintté. Nem véletlen tehát, hogy ez időtől a szélesebb kontextusokat biztosító módszeres ásatások jelentősége felértékelődött. A hazai telepített ásatások módszertanát Posta Béla vezetésével a „Kolozsvári Iskola” dolgozta ki és vezette be, így Tómpa Ferencnek is ebből a forrásból kellett merítenie, és az ő példájukat követve kellett felismernie a régészeti terepmunka mint forrásfeltáró tevékenység fontosságát. Mindezek mellett ásatási tapasztalatait Miske Kálmán, Bella Lajos, Hillebrand Jenő és Márton Lajos társaságában szerezte meg. A gyakorlati munkával párhuzamosan, a szélesebb régészeti összefüggések elemzése és az egyes leletegyüttesek vizsgálata során szükségszerűen vetődtek fel számára a régészeti kultúra megfogalmazásának, interpretálásának kérdései, s így vált világossá az is, hogy általában az ősrégészet a történettudományi diszciplínák közé tartozik. Ez a tény abban az időben egyáltalán nem volt kézenfekvő a hivatalos megítélésben.

Mindezekből nyilvánvaló, hogy Tompa Ferenc az őskori régészetben bizonyos mértékig autodidaktának kényszerült lenni, ásatásainak eredményei és egyéni szakirodalmi érdeklődése alakították tudatos ősrégésszé. Ugyanakkor a régészeti elmélet szempontjából szerencsés alkat volt, hiszen kezdetről fogva megvolt benne az az igény, hogy a részinformációkat és az egyes ásatási adatokat szintézisben lássa és láttassa.

Legkorábbi ásatásai a vonaldíszes kerámia, a bükki és a tiszai kultúra problémaköréhez kapcsolódtak; többek között Bodrogkeresztúr, Kenéz, Berettyóújfalú-Herpály, Tiszapolgár-Basatanya lelőhelyeinek stratigráfiai megfigyelései mondták ki vele azt az első komoly megállapítást, hogy a dunántúli Lengyel által képviselt leletanyag nem az első neolitikus kultúra hordozója Magyarországon.¹ Ezzel tulajdonképpen a tudományos érdeklődés súlypontját a Dunántúlról K-re eső területekre helyezte át. Utólag megállapíthatjuk, hogy Tompa Ferenc későbbi régészeti tevékenysége is főként Kelet-Magyarországhoz kötődött, így ebből következően a Dunántúl és az Alföld ősrégészeti kutatottságában erős aszimmetria alakult ki, s ez a helyzet Banner János Hódmezővásárhely környéki kutatásaival csak még hangsúlyosabbá vált. Az ásatások és adatgyűjtések e sajátos területi megosztottsága éppen az újkőkor és rézkor időszakára vonatkozóan volt igazán jelentős, amely még a II. világháború utáni időszakban is éreztette hatását.

Tompa Ferenc az ArchÉrt 1927-es számában a bodrogkeresztúri ásatásának ismertetése kapcsán foglalkozott először a bükki és a vonaldíszes kerámia kultúráival és tett kísérletet a magyarországi újkőkor belső genetikum, időrendi tagolására; elképzeléseit cikkének végén egy összehasonlító időrendi táblázatban is összefoglalta. Érdeklődése már ekkor kiterjedt a neolitikus kultúrák és a bodrogkeresztúri temető által képviselt rézkori leletkör összefüggéseire és a helyi lezármas kérdéseire.²

Az első ásatásokat és kisebb cikkeket gyorsan, 1929-ben követte az első monografikus szintézis, a „Szalagdíszes agyagművesség kultúrája Magyarországon” címmel megjelent önálló ArchHung kötet.³ Ennek jelentőségét akkor mérhetjük fel valójában, ha figyelembe vesszük, hogy a korábbi hazai újkőkorkutatás, illetve -közlés vagy egy-egy lelőhely ásatási beszámolójára korlátozódott (mint például: Milleker Bódog, Kisléghi Nagy Gyula, Visegrádi János, Krecsmár Endre, Móra Ferenc, valamint Wosinsky Mór munkái)⁴ vagy pedig általánosságban, a neolitikumot egységes egészként kezelve írtak az időszakról, főként külföldi példák alapján (mint például Rómer Flóris, Pulszky Ferenc, illetve a Hillebrand Jenő-Bella Lajos szerzőpáros összegzései).⁵ Ugyanakkor az európai őskorkutatókat erősen foglalkoztatták a magyarországi újkőkorral és rézkorral kapcsolatos akkori régészeti eredmények, hiszen Közép- és Délkelet-Európa között mindenkor kulcsfontosságú szerepet

töltött be a Kárpát-medence a kulturális elemek közvetítésében. Az ilyen európai léptékű munkákkal összefüggésben többek között Hubert Schmidt, Josef Palliardi, Carl Schuchardt, Moritz Hoernes-Oswald Menghin, Sophus Müller, Hermann Schroller, Jon Nestor, Gordon Childe és Wilhelm Jenny nevét kell megemlítenünk.⁶ Tompa 1929-es monográfiája szimbolikusan is az európai őskorkutatás e fenti nevek által fémjelzett szintjére emelte a korábban nehezen hozzáférhető és mozaikszerű magyarországi régészeti eredményeket.⁷

Az újkőkor legkorábbi kultúrájaként a spirálmeander kerámiát határozta meg Tompa Ferenc, amelynek népszerűsége – véleménye szerint – a Szudéta-vidékről vándorolt a Kárpát-medencébe és foglalta el a kő nyersanyagban gazdag hegvidéki területeket, különösen a Bükk, Hegyalja, Cserehát környékét. Ezen a területen aztán a helyi körülményekhez történő alkalmazkodás eredményeként az egységes európai Bandkeramik-tömbnek egy viszonylag önálló K-i „provinciája” alakult ki. Ebből az alapkultúrából, a cseh-morva tűzdelt szalagdíszes stádiummal azonos ütemben fejlődött ki a bükki kultúra autochton egysége. Ennek régészeti legjobban megfogható ismertetőjege az igen magas esztétikai nivót elérő kerámiaművessége. Az edények díszítési sajátosságai, az ornamentika szabályszerűen eltérő típusai szolgáltatják az alapot ahhoz, hogy a kultúrában 3 fejlődési fázist lehessen rekonstruálni. Sajnos erre az időrendi felosztásra igen kevés stratigráfiai adatot lehetett felsorakoztatni, mivel a legtöbb leletgyűjtés kevésbé jó megfigyelést biztosító korábbi ásatások nyomán barlangokból (például: Istállóskő, Szeleta, Baradla stb.) vagy nyílt színi, de egyrétegű településekről (például: Sátoraljaújhely, Hejőcsaba, Borsod stb.) származtak. Nem csoda tehát, ha a bükki kultúra Tompa-féle tagolása hosszú távon nem állhatta ki az idők próbáját, így a legproblematisabbnak az általa Bükk III-ként meghatározott lelet típus bizonyult, amelynek egyébként meghatározó szerepet tulajdonított a dél-alföldi tiszai kultúra kialakulásában.⁸

A bükki kultúra leletanyagában kimutatott festett díszítést – a Baradla-barlangban tett megfigyelésekre hivatkozva – önálló helyi „invenciónak” határozta meg, és a Cucuteni, a Tripolje, sőt a morva típusú festett edényváltozatokban is a bükki kultúra hatását látta megnyilvánulni. Ezen az elméleti alapon elvetette a Menghin és Jenny által megfogalmazott elő-ázsiai és lengyeli származás elméletét az európai újkőkori festett kerámiára vonatkozóan, sőt, Európa és a Közel-Kelet viszonylatában a korai időszak egymástól független fejlődésénél mellett érvelt.

A vonaldíszes kerámia és az újkőkor végi festett kerámiacsoportok eredetkérdésével Tompa Ferenc talán észrevétlenül is, de részesévé vált egy általános történeti interpretációt átható, szélesebb összefüggéseket érintő szakmai konfliktusnak, amely bizonyos politikai felhangoktól sem volt

¹ Tompa, F., Die Bandkeramik in Ungarn. Die Bükker- und die Theiss-Kultur. ArchHung 5-6 (Bp. 1929)

² Tompa F., ArchÉrt 41 (1927) 31-49.

³ Tompa, F., Die Bandkeramik...

⁴ Milleker B., ArchÉrt 13 (1893) 300-307.; Kisléghi Nagy Gy., ArchÉrt 29 (1909) 146-154.; uő, ArchÉrt 31 (1911) 147-164.; Visegrádi J., ArchÉrt 27 (1907) 279-287.; uő, ArchÉrt 32 (1912) 244-261.; Krecsmár Endre, ArchÉrt 31 (1911) 378-382.; uő, ArchÉrt 32 (1912) 166-168.; uő, ArchÉrt 35 (1915) 11-43.; Móra F., Dolg. 6 (1930) 159-162.; Wosinsky, M., Das Prähistorische Schanzwerk von Lengyel, seine Erbauer und Bewohner I-III. (Bp. 1888-1891); uő, ArchKözl 14 (1885) 1-89.; uő, ArchKözl 16 (1889) 45-211.

⁵ Rómer F., Műrégészeti kalauz különös tekintettel Magyarországra (Bp. 1866) 6-25.; Pulszky F., Magyarország archaeológiája

(Bp. 1897); Hillebrand J.-Bella L. Az őskor embere és kultúrája különös tekintettel hazánkra (Bp. 1921) 103-140.

⁶ Schmidt, H., ZfE (1904) 608-656.; Palliardi, J., WPZ 1 (1914) 257-277.; uő, MPK 4 (1897) 237-264.; Schuchardt, C., Alt-europa (Berlin 1919); Hoernes, M.-Menghin, O., Urgeschichte der bildenden Kunst in Europa (Wien 1925); Müller, S., Urgeschichte Europas (Strassburg 1905); Schroller, H., Die Stein- und Kupferzeit Siebenbürgens VF 8 (Berlin 1933); Nestor, J., BRGK 22 (1933) 11-181.; Childe, G. V., The Danube in Prehistory (Oxford 1929); Jenny, W., MAG 58 (1928) 1-84.

⁷ Tompa, F., Die Bandkeramik...

⁸ E kérdéskört vázolja: Kalicz, N.-Makay, J., Die Linienbandkeramik in der Großen Ungarischen Tiefebene. StudArch 7 (1977) Bp. 12.

mentes. Ez alapvetően az indogermán népek eredetének kérdéséből indult ki, de általánosságban Közép-Európa, illetve Elő-Ázsia kulturális prioritásáról szólt. Mindez régészetiileg kapcsolódott az európai őskori kultúrák származásának problémájához, s többek között a vonaldíszes kerámia kultúrájának eredetéhez is. A német kutatás G. Kossina megfogalmazásában elsősorban a civilizáció helyi, európai felemelkedését látta bizonyítottnak, míg a G. Childe nevével fémjelzett angolszász „iskola” Elő-Ázsia civilizációs fejlődésének elsődlegességét és az ottani kulturális elemek, invenciók Európába való terjedését tartotta régészetiileg megalapozottnak.⁹ Tömpa Ferenc korai munkái arról tanúskodnak, hogy általában a Kárpát-medencei őskori kultúrák származásánál Közép-Európát és az északi kiindulástú etnikus vándorlásokat részesítette előnyben. Sok esetben meg éppen a Kárpát-medence elsődlegességét hangsúlyozta, így ez nyilvánul meg a tiszai kultúra kialakulásáról vallott nézetében is: a bükki kultúráról örökölt és a tiszaiával közvetített festett kerámia a Tisza-vidékről terjedt el Erdélybe, s jut a Dunántúlon át Alsó-Ausztriába, továbbá Cseh- és Morvaországba.

A mélyen vésett, meanderdíszű és vörös-fehér-fekete festésű edények leletkörét fő elterjedési területük alapján *tiszai kultúrának* nevezi el.¹⁰ Ezzel módosítja korábbi, 1927-es ArchÉrt-beli álláspontját, amikor ugyanezekre a típuscsoportokra még a *vonaldíszes kerámia* kulturális megjelölést használja.¹¹ Időközben ugyanis be kellett látnia, hogy ha a bükköt megelőző spirálmeander-kerámiát vonaldíszes-szalagdíszes terminológiával illeti, akkor igen zavaró volna ismét a vonaldíszes elnevezéssel megjelölni a bükki kultúrát követő alföldi, dunántúli késő neolitikus leleteket. Néhány szórványos adat (Rakamaz, Buj, Gáva) és két saját stratigráfiai megfigyelés (Kenézli és Bodrogkeresztúr) alapján Tömpa a tiszai kultúra kialakulását a bükki kultúra törzsterületének peremén, a Bükk-III típusú együttesekből magyarázta. Elmélete szerint a mezőgazdálkodást folytató bükki népesség a hegyvidéki területekről a kedvezőbb mezőgazdasági adottságú sík vidékek felé vándorolt, időközben a díszítésben és egyáltalában az edénykészítésben dekadencia, minőségromlás figyelhető meg. A kialakuló és fejlett formában az Alföldön megjelenő tiszai kultúra a bükkihez képest merőben új ízlést valósít meg a meandertípusú díszítőornamentikával, amely mellett a bichrom és monochrom festés a bükki kultúráról örökölt elemként él tovább. A későbbiekben, a tiszai kultúra II. fázisában a karcolt díszítés háttérbe szorulása mellett a festés válik uralkodóvá, s ekkor éri el – a dunántúli Lengyel tanúsága alapján – legnagyobb kiterjedését és kulturális hatásának legintenzívebb fokát, amelyet D-en a Dimini típusú festett kerámia, K-en az Erősd-Cucuten-Tripolje-leletek, míg É-on a jordansmühli anyag bizonyít a szerző szerint.

Tömpa Ferenc a tiszai kultúra végére nézve két, általa fontosnak vélt vertikális stratigráfiára támaszkodva foglalt állást. Bodrogkeresztúr-Kutyasor és Berettyóújfalú-Herpály esetében a tiszai rétegek felett kerültek elő olyan bütykös díszű edénytöredékek, amelyekhez hasonló a Bella L. és Hillebrand J. által feltárt bodrogkeresztúri sírokból voltak ismertek, s amelyeket a rézkori bodrogkeresztúri kultúra elkülönítő jegyeként tartottak számon. Ezek után nyilvánvalónak látszott az a következtetés, hogy az újkőkor végi tiszai kultúrát időben közvetlenül a rézkori bodrogkeresztúri kultúra

követi. Egyébként ma már világos, hogy az említett két lelőhely inkriminált plasztikus díszű kerámiaja, illetve annak kulturális besorolása teljes tévedés volt, s ez a későbbiekben számos félreértés forrásává vált.

A Tömpa-féle rendszerben a lengyeli és a tiszapolgárbasatanyai sírok a bennük talált réz ékszerek, mellékletek miatt ugyan a Tisza-II. fázisba, de már az aeneolithikumba, azaz a kőkor-rézkor átmenetére sorolódtak, így ezek képviselték a bodrogkeresztúri kultúrába való átmenetet. Tömpa Ferenc az elmondottak szerint igen meggyőző képet vázolt fel a magyarországi kőkorral és rézkorral kapcsolatban, s ugyanakkor logikus fejlődési rendszerbe foglalta az általa ismert lelőhelyeket. Elképzelésében a *vonaldíszes kerámia-bükki-tiszai-bodrogkeresztúri kultúrák* egymásutánja reprezentálja a tárgyalt korszakok fő kulturális és időrendi stádiumait. Nem meglepő tehát, hogy másik nagy összefoglalásában, az 1936-ban megjelent Bericht...-jében csupán kis változtatással ismétli meg ArchHung-beli kronológiai rendszerét.¹² Akkori egyik legfontosabb módosítása az volt, hogy az Alföld D-i részén több lelőhelyről ismertté vált csipett díszű kerámia, melyet Banner János tévesen sorolt a tiszai kultúra III. periódusába, a legkorábbi neolitikus leletkört testesíti meg, tehát megelőzi a tiszai művelődést. Ehhez a megállapításhoz a szerbiai Vinča és Starčevo lelőhelyeken tett megfigyelések nyújtottak alapot. Ilyen előzmények után került bevezetésre – Tömpa és Banner részéről szinte egyszerre – a Körös-kultúra, illetve -csoport az említett leletanyag kulturális megjelölésére. A déli eredetűnek valószínűsített Körös-kultúra ekkor még nem érintette drámaian a Tömpa-féle északi származás kérdését, de a későbbiekben Kutzián Ida doktori disszertációja a Tisza-vidéki és általában a délkelet-európai neolitikum égeikumi eredetét támasztotta alá.¹³ Ha úgy tetszik, ez az elképzelés Tömpa korábbi nézeteinek antitézisére jelentette, s Tömpa Ferenc szakmai, emberi nagysága éppen abban nyilvánult meg, hogy tanítványának a sajátjával helyenként szöges ellentétben álló következtetéseit el tudta fogadni.

A „25 Jahre Urgeschichtsforschung in Ungarn 1912–1936” c. Bericht... cikk, Márton Lajos összegzését mintegy folytatva, vállalkozott egy újabb ősrégészeti szintézisre. Itt különösen a rézkor és bronzkor tekintetében tudott Tömpa sok új információt felsorakoztatni. Rengeteg vitára adtak okot Csalog József kiskőrösi megfigyelései, amelyek alapján maga Tömpa is elfogadta a badeni kultúra korábbi voltát a bodrogkeresztúrihoz képest.¹⁴ Ez a helytelen besorolás egészen az 1950-es évek végéig tartotta magát, amikor is a helyes – éppen fordított – időbeli viszonyokat Bognárné Kutzián Ida és Kalicz Nándor tudta egyértelműen tisztázni.¹⁵

A precíz stratigráfiai adatok hiányára utal az a tény is, hogy a Berichtben a rézkor kultúrái között került tárgyalásra a Glockenbecher és a Sarvaš-Vučedol-Zók által képviselt egység. Mindezek ellenére Tömpa Ferenc utóbbi összefoglalása nemzetközileg igen széles körben, az európai régészet szintjének megfelelően tette ismertté a hazai őskorkutatás eredményeit, s mindehhez még egy rendszerezett lelőhelykatasztert is mellékel. Ugyanakkor munkájának lábjegyzetei, amelyek sok-sok közöletlen ásatásra utaltak, figyelmeztettek a régészek jövőbeli feladataira, a szisztematikus forrásanyag-közlések szükségességére.

⁹ Az említett problémakörrel szélesebb kitekintést nyújt: Renfrew, C., *Archaeology and Language. The Puzzle of Indo-European Origins* (London 1987) 11–19.

¹⁰ Tömpa, F., *Die Bandkeramik...* 40–48.

¹¹ Tömpa, F., ArchÉrt 41 (1927) 46–49.

¹² Tömpa, F., BRGK 24–25 (1934–1935) 27–127.

¹³ Kutzián, I., *A Körös-kultúra*. DissPan Ser. II., 23 (1944, 1947).

¹⁴ Tömpa, F., i. m. (1934–1935) 47–59.

¹⁵ Kutzián, I., in *Conférence Archéologique de l'Académie Hongroise des Sciences*. (Bp. 1955) 69–87.; Kalicz, N., ArchÉrt 85 (1958) 3–6.

Tómpa Ferenc néhány kisebb földrajzi egység történeti-régészeti vizsgálatánál kitüntetett figyelmet szentelt Budapest őskorának, s ezzel a kérdéssel több tanulmánya is foglalkozott. Témánk szempontjaira való tekintettel elsősorban a Békásmegyeren folytatott ásatásait és az arról írt beszámolókat kell itt hangsúlyoznunk.¹⁶

Tómpa újkőkorra vonatkozó elméleteit Gallus S. tályai és nagytétényi ásatásai módosították legelőször.¹⁷ Ezt követően Csalog J. kutatásai, elméleti munkái vetették fel a bükk és a tiszai kultúra egymástól független genezisért, sőt időrendi párhuzamosságát.¹⁸ Sajnos igen sokáig kellett várni, míg több résztanulmány után az alföldi vonaldíszes kerámia újabb monografikus feldolgozása megjelenhetett, és az időközben megfogalmazódott problémák Kalicz N.–Makkay J. új elméleti rendszerében feloldásra kerülhettek.¹⁹

Megemlékezésünkben érintenünk kell Tómpa Ferenc egyetemi oktató-nevelő munkáját, amelyet 1931-től mint a Pázmány Péter Tudományegyetem magántanára, majd 1938-tól mint első ősrégész professzora fejtett ki. A II. világháború forrataga és korai halála megakadályozta, hogy régészeti ismereteit szélesebb hallgatóság előtt, alaposabban tegye közkinccsé. Mégis rövidnek mondható egyetemi munkája idején két doktori disszertáció készült el vezetésével, s mindkettőnek komoly hatása volt a hazai őskorkutatásra. Tómpa Ferenc szelleme tehát tovább élt tanítványaiban és azok munkáiban, s így közvetve máig kihat a hazai ősrégészetre.

Raczky Pál

¹⁶ Tómpa F., TBM 4 (1936) 6–7.; *uő*, i. m. (1934–1935) 30–32., 45.; *uő*, Budapest Története I. (Bp. 1942) 18–25.

¹⁷ Gallus S., ArchÉrt 49 (1936) 70–72.; *uő*, ArchÉrt 49 (1936) 85–86.

¹⁸ Csalog J., FA 3–4 (1941) 1–27.; *uő*, FA 7 (1955) 23–44.

¹⁹ Kalicz, N.–Makkay, J. i. m.